

УДК 069: 371.2

Самсакова І.В.

МУЗЕЙ ПРИ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ТА ЙОГО ФУНКЦІЇ

У статті розкриваються поняття «музей», «музей при навчальному закладі», «музейна педагогіка», характеризуються соціальні функції музею, аналізується діяльність музеїв при навчальних закладах як соціокультурних інститутів.

Ключові слова: музей, музей при навчальному закладі, музейна педагогіка, соціальні функції музею.

Реалізація головної мети національної освіти і виховання молоді – це набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу. Культура будь-якого історичного періоду одночасно поєднує в собі систему цінностей морального та матеріального характеру, отриману від попередників, тобто спадщину минулого, та створену нею на цій основі власну, підпорядковану вимогам і поняттям сучасності.

Серед численних інститутів, що виникли як засіб збереження дослідження історичної минувшини, залучення молоді до її вивчення, вагоме місце посідають музеї при навчальних закладах. У сучасному навчально-виховному процесі підвищується роль музею як осередку освіти і виховання, що сприяє формуванню у молодого покоління національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, забезпеченню духовної єдності поколінь.

Історію музейної справи в Україні досліджували М.Бондар, О.Крук, О.Костюкова, М.Ткаченко; історію музею при закладах освіти – Ю.Омельченко, З.Огризко, І.Прус, В.Столетов та ін. Розвиток та становлення музейної педагогіки розглядається у працях В.Бекетової, Т.Белофасової, Є.Ванслової, Л.Масол, Б.Столярова та ін.

Метою статті є дослідження генези поняття «музей», особливостей музею при навчальному закладі та визначення його основних соціальних функцій у контексті музейної педагогіки.

Поняття «музей» з'явилося у культурному вжитку людства понад дві з половиною тисячі років тому, але в сучасну епоху його зміст кардинально змінився. Стародавні греки спочатку під «мусейоном» розуміли святилище муз, з часом цим словом стали означувати місце для заняття літературою, наукою та наукового спілкування. В епоху Середньовіччя, коли пішли у забуття багато традицій та інститутів античного світу, поняття «мусейон» вийшло з ужитку разом з його культурним контекстом. Друге життя терміну «мусейон» подарувала епоха Відродження, але при цьому наповнила його новим змістом. Музеєм стали називати спочатку колекції пам'ятників античності та витворів мистецтва, а потім зразків світу природи і всього, що сприймалося як «рідкість» та «чудасія». Але вже в другій половині XVI ст. термін «музей» дедалі частіше починають вживати не тільки стосовно зібрання предметів, але й стосовно приміщення, в якому воно зберігалось та експонувалося.

Появі нового аспекту в своєму трактуванні музей зобов'язаний епосі Просвітництва, з її акцентами на рівності освітніх можливостей людей, культом розуму та пропагандою знань. Із зібрання, доступного лише небагатьом охочим, музей перетворюється на установу, відкриту для широкого загалу, а його визначальною ознакою стає вже не тільки наявність колекції, її зберігання і вивчення, але й показ. У XIX ст. завершується процес формування музею як соціокультурного інституту. На початку XX ст. його ще нерідко визначали як зібрання систематизованих та експонованих відповідно до наукових методів предметів, що становлять інтерес для вчених. Проте подальша демократизація музею привела до того, що в його дефініції стала підкреслюватися орієнтованість на всі верстви населення.

У світовій практиці використовується визначення, розроблене Міжнародною радою музеїв (ІКОМ) і включене до його Статуту 1974 року. З

урахуванням поправок, внесених в останній варіант Статуту 1995 р., музеєм називається «постійна некомерційна установа, що перебуває на службі суспільства та його розвитку; будучи відкритою для людей, вона купує, зберігає, вивчає, популяризує та експонує з освітньою, просвітницькою і розважальною метою матеріальні свідчення людини та оточуючого її середовища» [5, с.43].

Різні підходи до визначення поняття «музей» є й у теоретичному музеєзнавстві, проте більшість дослідників сходяться на тому, що музей є «історично зумовленим багатофункціональним інститутом соціальної пам'яті, за допомогою якого реалізується суспільна потреба у відборі, збереженні та репрезентації специфічної групи природних і культурних об'єктів, усвідомлюваних суспільством як цінність, що підлягає вилученню з середовища перебування і передачі з покоління в покоління – музейних предметів» [6, с.275].

Питання про суспільне призначення музеїв має давню історію. Проте теоретичне розроблення проблеми соціальних функцій музею стало можливим лише на певному етапі розвитку музеєзнавства. На теренах колишнього Радянського Союзу цю проблему вперше порушив у низці своїх праць наприкінці 60-х та на початку 70-х рр. ХХ ст. А.Разгон, а в подальші десятиліття вона стала предметом дослідження А.Закс, Г.Мезенцевої, Д.Равікович, Ю.Піщуліна.

У вітчизняному та зарубіжному музеєзнавстві основоположними функціями музеїв традиційно вважаються функція документування і функція освіти та виховання. Сутність першої з них полягає в тому, що музей виявляє і відбирає об'єкти природи та створені людиною предмети, які можуть виступати справжніми (автентичними) свідцтвами об'єктивної реальності. Після включення їх до музейного зібрання вони стають знаком і символом конкретної події чи явища. Ця притаманна музейному предмету властивість відображати дійсність ще повніше розкривається в процесі вивчення та наукового опису предмета. Тим часом як функція освіти й виховання

ґрунтується на інформативних та експресивних властивостях музейного предмета, тобто вона зумовлена пізнавальними та культурними запитами суспільства і здійснюється в різних формах експозиційної та культурно-освітньої роботи музеїв.

Деякі дослідники вирізняють також як самостійні науково-дослідну, хранительську, або охоронну (А.Разгон, А.Фролов), а також комунікативну (І.Іксанова) функції музею. Хоча, як нам видається, їх правомірніше було б вважати похідними від двох найголовніших функцій музеїв. Мають рацію й ті дослідники, котрі критично ставляться до самих спроб функціональної характеристики музейної діяльності (М.Гнедовський, В.Глузінський) і які «інституційне та інструментальне трактування поняття «музей» вважають неповним, а отже, й невиправданим. Адже завданнями науки, освіти чи будь-яких інших зовнішніх сфер щодо самого музею справа не вичерпується. Бо «музей, - кажучи словами М.Макагіансара, - це ще й форум, де знаходить відображення геній часу і дух народу» [2, с.203].

Сучасне суспільство зацікавлено у виховних та освітніх можливостях музею. Необхідність теоретичного та науково-методичного обґрунтування цього напрямку діяльності музеїв визначає появу спеціальної наукової дисципліни – музейної педагогіки, яка досліджує усі види взаємин музею та його аудиторії, є одним із напрямів педагогічної науки і визначається як «міждисциплінарна галузь наукового знання, що формується на перетині педагогіки, психології, музеєзнавства та профільної музею дисципліни і являє собою специфічну практичну діяльність, організовану на передачу культурного (художнього) досвіду в умовах музейного середовища» [4, с.13]. Інакше кажучи, музейна педагогіка – це галузь педагогічної науки, предметом дослідження якої є культурно-освітня діяльність в умовах музею.

З метою відповіді на питання про те, «що» і «як» сприймає відвідувач, музейна педагогіка вивчає музейну аудиторію, аналізує потреби різних соціальних і вікових груп відвідувачів та досліджує особливості сприйняття ними експозиції, а іноді вносить корективи у зміст самої експозиції, створює

та апробує нові методики й програми роботи з різними категоріями відвідувачів.

Музейна педагогіка – суміжна наукова дисципліна, що досліджує музейні форми комунікації, характер використання музейних засобів у передачі і сприйнятті інформації з точки зору педагогіки.

Предметом музейної педагогіки є проблеми, пов'язані зі змістом, методами і формами педагогічного впливу на різні вікові категорії.

У зв'язку з цим, музейною педагогікою

- вивчаються закономірності музейно-педагогічного процесу та використання їх у практиці, можливості підвищення рівня педагогічного керування;
- визначається специфіка педагогічного впливу музеїв на різні соціальні та вікові групи музейної аудиторії, необхідність диференційованого підходу до відвідувачів музею;
- узагальнюється досвід виховної та освітньої діяльності музеїв різних профілів, типів, видів і на цій основі виробляються і удосконалюються науково-методичні рекомендації;
- виявляються найбільш раціональні форми і методи спільної роботи музеїв з іншими педагогічними закладами;
- прогнозується розвиток музеїв у плані реалізації їх педагогічних можливостей.

До числа значимих проблем, які вирішує музейна педагогіка, відноситься активізація різних процесів формування особистості – розвиток її творчих здібностей, вироблення активної життєвої позиції. Тому одним із завдань музейної педагогіки є створення передумов та умов для активізації відвідувачів музеїв, зокрема для удосконалення контактів з музейними предметами, для організації сприйняття закладеної у них інформації. У цьому напрямку ведуться пошуки у сфері екскурсійної методики, проведення музейних уроків, організації самостійної роботи в науково-методичних кабінетах.

Організація музейно-педагогічних заходів, керування ними, виявлення та впровадження нових форм спирається на вивчення інтересів відвідувачів, сприйняття ними музейної інформації.

Здійснюючи диференційований підхід до відвідувачів, музейна педагогіка особливу увагу приділяє молоді, підростаючому поколінню, причому рамки вікових категорій розширюються: досить перспективними є заняття з дітьми молодшого віку, у тому числі і з дошкільниками. З урахуванням вимог педагогіки і психології дитинства та юнацтва у практику вводяться форми та методи спілкування з цією найбільш численною категорією відвідувачів. Вони направлені, зокрема, на розвиток здібностей до самостійного судження та оцінювання, мають на меті викликати інтерес до музею, залучити до музейної культури.

Велику роль у цьому відіграють музеї при закладах освіти системи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України як осередки навчання і виховання учнівської та студентської молоді. Вони сприяють формуванню у молодого покоління національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, забезпеченню духовної єдності поколінь і призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури [3, с.4].

Музеї при навчальних закладах у своїй діяльності керуються Законом України «Про музеї та музейну справу» (26.06.1995 р.), нормативними документами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Положенням про музей при навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України (20.05.1997 р.) та власним Положенням про музей.

Мета діяльності музею полягає у залученні молодого покоління до вивчення та збереження історико-культурної спадщини свого народу, формуванні освіченої творчої особистості та сприянні відродженню і розбудові національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави.

Музеї при навчальних закладах проводять таку роботу:

- організовують дослідницьку діяльність згідно з тематикою музеїв;
- систематично поповнюють фонди музеїв шляхом проведення експедицій, походів, екскурсій, а також використовують інші шляхи комплектування, що не суперечать чинному законодавству;
- організовують облік музейних предметів, забезпечують їх збереження;
- створюють і поповнюють стаціонарні експозиції та виставки;
- проводять освітньо-виховну роботу серед учнівської молоді і населення;
- організовують та беруть участь у районних, міських, обласних, всеукраїнських заходах;
- надають можливість використання матеріалів музею у навчально-виховному процесі та науково-дослідницькій роботі [3, с.5].

Окрім традиційного екскурсійного показу, музеї при навчальних закладах широко використовують специфічні форми і методи роботи з колекціями. Це демонстрація окремих музейних предметів на лекціях, науковий опис та обробка матеріалів польових досліджень під час практичних занять, копіювання творів образотворчого мистецтва.

Організаційно-методичне керівництво діяльністю музеїв при навчальних закладах здійснює Український державний центр туризму та краєзнавства учнівської молоді Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Відповідно до положення про відомчу реєстрацію та перереєстрацію музеїв при закладах освіти системи Міністерства освіти України раз у три роки проводяться огляди музеїв. Так, на 25 грудня 2010 року взято на облік 4432 музеїв, за профілями: історичних – 2687 (60,63 %); археологічних – 10 (0,23%); краєзнавчих – 616 (13,9%); природничих – 58 (1,3%); літературних – 168 (3,79%); мистецьких – 50 (1,13 %); етнографічних – 609 (13,74 %); галузевих – 27 (0,61 %); інших – 196 (4,42 %) [1, с.49].

Значну частину від загальної кількості музеїв історичного профілю складають музеї бойової слави. Учнівська молодь вивчає бойовий шлях

військових частин, підпільний та партизанський рух. Юні краєзнавці спільно з ветеранськими організаціями створюють «книги Пам'яті», родинні літописи. На базі зазначених музеїв проводяться різноманітні заходи: урочисті лінійки, уроки мужності, інформаційні години, вікторини, лекції, краєзнавчі експедиції, подорожі місцями боїв, зустрічі з ветеранами. Музеї підтримують тісні зв'язки з радами ветеранів, ведуть шефську роботу: допомагають ветеранам Великої Вітчизняної війни, вдовам захисників Вітчизни. Для учнів шкіл музеї постійно організовують екскурсії та виставки. Матеріали, зібрані в музеях, використовуються для написання рефератів, підготовки виступів на уроках, для написання науково-дослідницьких робіт.

У Херсонському державному університеті рада музею історії ХДУ, рада ветеранів організували пошукову експедицію «Пишемо книгу пам'яті». Студенти факультету філології та журналістики, факультету психології, історії та соціології збирали інформацію для нарисів про ветеранів Великої Вітчизняної війни, записували спогади, брали інтерв'ю, працювали в музеях, архівах, щоб відтворити у слові героїчні долі рятівників людства від фашистів. Їх нариси лягли в основу «книг пам'яті» – «Освітняни університету у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945» (до 60-ти річчя Перемоги), «Їхні долі об'єднала війна» (до 65-ти річчя Перемоги).

Значної популярності набули музеї історії навчального закладу. У Херсонській області створено більше 20 музеїв такого профілю.

У 2002 році був відкритий після реекспозиції музей історії Херсонського державного університету. Експозиція музею відображає історію виникнення університету, шляхи його розвитку, а також аспекти сучасного життя закладу – навчальну, наукову та виховну роботу, дозвілля студентів та викладачів. Цікавими експонатами є оригінальні свідоцтва випускників університету 30-х років, дипломи, посвідчення, залікові книжки, списки випускників та викладачів вузу. Важливе місце в експозиції займають подарунки випускників та гостей університету.

За досягнуті успіхи у створенні експозицій і різноманітну виховну, пошукову, дослідницьку роботу серед молоді музею історії Херсонського державного університету було присвоєно звання «Народний» (2002 р.) і «Зразковий» (2005 р.). Музей історії ХДУ – єдиний в Херсонській області музей вищого навчального закладу, який двічі підтверджував звання «Зразковий» (2008, 2012 р.р.).

Також звання «Зразковий» у Херсонській області присвоєно музею бойової слави 87 Гвардійської стрілецької дивізії Цюрупинського центру дитячої та юнацької творчості; музею бойової слави загальноосвітньої школи I-III ступенів №3 м. Скадовська; музею історії села Новопавлівка Новопавлівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Каланчацького району; музею історії школи Скадовської гімназії Скадовської міської ради; музею історії селища Іванівської гімназії Іванівської районної ради.

Діяльність музеїв при навчальних закладах завжди спрямована на увічнення пам'яті про людей та визначні події в їхньому житті, на постійне примноження духовних цінностей. Лише музей спроможний поступово фіксувати процес народження традиції та посилення її впливу на свідомість людей, хід формування самої історії. Роки минають, змінюються покоління, а музеї залишаються невичерпною скарбницею людської пам'яті, зберігаючи документи, матеріали, фотографії та особисті речі, пам'ятні знаки, подарунки – усе те, що дозволяє доторкнутися душею до живої історії.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з визначенням ролі музейної педагогіки як невід'ємного засобу формування професійних цінностей майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гайда Л. Формування нормативно-правової бази діяльності музеїв при навчальних закладах України / Гайда Л. // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 49-56.
2. Музееведение. На пути к музею XXI века: сб. научных трудов / НИИ культуры. – М., 1991. – 305 с.
3. Положення про музей при закладі освіти системи Міністерства освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1997. – № 18. – С. 4-9.
4. Столяров Б.А., Соколова Н.Д., Алексеева Н.А. Основы экскурсионного дела / Столяров Б.А., Соколова Н.Д., Алексеева Н.А. – СПб., 2002. – 136 с.
5. Хадсон К. Музеи не стоят на месте / Хадсон К. // Museum. – 1998. – № 197. – С.43.
6. Шевченко В.В., Ломачинська І.М. Музеезнавство / Шевченко В.В., Ломачинська І.М. – К., Університет «Україна», 2007. – 288 с.

Самсакова І.В.

МУЗЕЙ ПРИ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕННІ І ЕГО ФУНКЦІЇ

В статті розкриваються поняття «музей», «музей при учебном заведении», «музейная педагогика», дана характеристика социальных функций музея, анализируется деятельность музеев при учебных заведениях как социокультурных институтов.

Ключевые слова: музей, музей при учебном заведении, музейная педагогика, социальные функции музея.

Samsakova I.V.

MUSEUM AT THE EDUCATIONAL INSTITUTION AND ITS FUNCTIONS

Key words: museum, museum pedagogics, the museum at educational institution, social function of the museum.

The concepts “museum”, “museum pedagogy” are given in the article. It is stressed that the social functions of the museum are characterized. The article deals with the analysis of the activities of the museums in educational institutions as social-cultural institutions.

Педагогічні науки. – Збірник наукових праць .- Випуск LXII . Херсон .2012.- С.171-176